

Dzieci i młodzież wobec muzyki – relacja z badań własnych
w klasach IV-VIII Szkoły Podstawowej w Szemudzie
Children and youth towards music – raport of the self research carrier
out among 4th-8th grade students in Primary School in Szemud.

Jaki jest stosunek dzieci i młodzieży do muzyki? Jakie gatunki muzyczne są wśród nich najpopularniejsze? Jak ma się środowisko w którym się wychowujemy, do tego czego słuchamy? Czy dzisiaj nadal słucha się muzyki poważnej? Są to pytania, na które wielu badaczy próbowało odpowiedzieć i nadal próbuje. Nie ulega wątpliwości, że zarówno style muzyczne, gusta jak i samo znaczenie muzyki w naszym życiu zmienia się na przestrzeni dziejów i nie ma w tym nic niezwykłego. Inną funkcję muzyka spełniała sto lat temu, a inną spełnia dzisiaj w dobie informatyzacji. Nie ulega także wątpliwości, że wraz z pojawianiem się nowych stylów muzycznych, jak i środków wykonawczych zmienia się nasze podejście do muzyki. Mnie, jak i wielu innych badaczy ta tematyka bardzo zainteresowała. Weźmy za przykład artykuł, który pojawił się Polskiej Agencji Prasowej pt.: „Preferencje muzyczne Polaków. Muzykę poważną najbardziej lubią kierownicy wyższego szczebla, a disco-polo rolnicy”. Z badań tam opisanych jasno wynika, że nasze gusta muzyczne mają ścisły związek z podziałem klasowym. Ponad 50% badanych, którzy słuchają muzykę poważną, to kierownicy wyższego szczebla i specjaliści, a najmniejszą grupę stanowią robotnicy niewykwalifikowani i rolnicy, bo jest to odsetek badanych poniżej 16%. Oni właśnie jako ulubiony styl muzyczny najczęściej wskazywali disco-polo. Bardzo podobnie przedstawiają się badania dr Katarzyny Wyrzykowskiej i dr Kingi Zawadzkiej w artykule pt.: „Zróżnicowanie wyborów muzycznych polskich rodzin”, przedstawione podczas konferencji naukowej „Stratyfikacja gustów muzycznych w Polsce”. Badania te jednak odnosiły się do rodzin, nie tylko do dzieci i młodzieży, a to właśnie oni i ich gusta muzyczne mieszczą się w kręgu moich zainteresowań.

Aby badać stosunek do muzyki wybranej grupy dzieci i młodzieży, należy zapoznać się z ich możliwościami poznawczymi i opanowanymi przez nie umiejętnościami tak psychicznymi jak i fizycznymi. Najintensywniejsze zmiany zachodzą u dzieci. Jak zauważa Philip Zimbardo, „tradycyjny pogląd na okres dorastania, charakteryzujący go jako czas »burzy i naporu«, głosi, że jest to wyjątkowo niespokojny okres życia, który cechuje skrajna

zmienność nastroju i nieprzewidywalne, nierozsądne zachowanie”¹. W wieku dorastania znacznie poszerza się zakres słownictwa. Okres dorastania jest często bardzo trudny dla rodziców, ale jeszcze dziesięciolatek potrafi być dla nich prawdziwą pociechą. „Dziesięciolatek jest nie tylko w naturalny sposób posłuszny, ale wydaje się tym posłuszeństwem podnosić swój status we własnych oczach”². W wieku lat 12-13, dzieci rozpoczynają już okres dojrzewania. Właśnie wtedy zmieniają się zainteresowania, a proces rozwoju zaczyna zmierzać w kierunku wydania potomstwa. „Za centralne zjawisko okresu dojrzewania uważa się rozwój płciowy, wszystkie zaś zmiany psychiczne występujące w tym okresie traktuje się jako wynikające z niego przejawy pochodne”³. Ważnym dla każdego człowieka jest fakt rozpoczęcia edukacji szkolnej. Jest to okres w którym dziecko rozwija się wyjątkowo szybko i ma możliwość rozwijania swoich zdolności umysłowych, także fizycznych. Bardzo ważnym elementem przyswajania wiedzy, na przykład umiejętności czytania jest słuch.

Pomińmy tutaj rozwój fizyczny, który nie jest zagadnieniem związanym z tematem. Poświęćmy kilka zdań na rozwój aparatu słuchu i słuchu muzycznego.

Słuch jest bardzo złożonym i skomplikowanym narządem, bardzo ważnym w życiu każdego człowieka. Jest to jeden ze zmysłów pozwalający nam poznawać otaczający nas świat. Oczywiście osoby głuche lub niedosłyszające, także są w stanie satysfakcjonująco funkcjonować, ale nie są w stanie w pełni uczestniczyć we wszystkich aspektach życia. „Ucho jest to narząd statyczno-słuchowy, złożony z zespołu narządów zmysłów równowagi i słuchu”⁴. Ucho dzieli się na trzy odcinki. Najogólniej określając funkcje poszczególnych części ucha można powiedzieć, że ucho zewnętrzne ma za zadanie zbieranie dźwięków z otoczenia oraz ochronę części wewnętrznych przed drobnoustrojami. „Ucho środkowe składa się z jamy bębenkowej, kosteczek słuchowych, trąbki słuchowej i jam obocznych”⁵. Jest to ważna, bo odpowiedzialna za słyszenie część ucha. To tutaj dźwięk odbity na błonie bębenkowej, trafia do kolejnych narządów tej części ucha i po przetworzeniu za pomocą nerwu słuchowego trafia do ucha wewnętrznego i dalej do mózgu, gdzie jest analizowany. „Ucho wewnętrzne tj. błędnik, zawiera błędnik kostny i znajdujący się wewnątrz jego błędnik błoniasty o ściśle podobnych kształtach, lecz nieco mniejszych wymiarach”⁶. W uchu

¹ P.G.Zimbardo, *Psychologia i życie*, PWN, Warszawa 2005, s. 197.

² F.L.Ilg, L.B.Amest, S.M.Baker, „*Rozwój psychiczny dziecka od 0 do 10 lat*”, gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006, s. 267.

³ M.Żebrowska (red), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1977, s. 669.

⁴ T.Różniatowski (red), *Mała Encyklopedia Medycyny*, PWN, Warszawa 1979, s. 1277.

⁵ T.Różniatowski (red), op. cit., s. 1278.

⁶ T.Różniatowski (red), op. cit. s. 1278-1279.

wewnętrznym znajduje się narząd zmysłu równowagi. Ślimak natomiast jest narządem zmysłu słuchu. To bardzo ogólne przedstawienie budowy narządu słuchu.

Zastanówmy się jednak czym jest sam słuch? „To zdolność odbierania, kodowania, przesyłania i integracji informacji akustycznej (drgania powietrza tworzące podłużną falę dźwiękową)”⁷. Wiedząc jak bardzo skomplikowana jest budowa ucha, łatwo sobie uświadomić, że wystarczy drobne uszkodzenie na którymkolwiek etapie drogi dźwięku, by nasz słuch został upośledzony. Wymienić można kilka rodzajów upośledzenia słuchu.

Głuchota czyli głębokie upośledzenie słuchu. Jest to brak zdolności słyszenia i różnicowania dźwięków. „Głuchota nie jest chorobą sama w sobie, lecz objawem lub skutkiem różnych chorób ucha, nerwu słuchowego, a także dróg nerwowych ośrodkowego układu nerwowego”⁸. Głuchota może być wrodzona lub nabyta. Nabyta najczęściej jest wynikiem poważnych chorób ucha, bądź układu nerwowego. Może ona wynikać także z wad rozwojowych w okresie płodowym. Jest to jednak skrajny przykład upośledzenia słuchu.

Mniej drastycznym jest upośledzenie słuchu średniego stopnia. Występuje przy utrudnieniu przewodzenia dźwięku, czyli gdy dochodzi do uszkodzeń na drodze od ucha zewnętrznego, do ucha wewnętrznego jak np.: uszkodzenie błony bębenkowej. Z upośledzeniem słuchu kojarzy nam się niedosłuch lub głuchota (która jest najcięższym upośledzeniem narządu słuchu), ale należy do niego także nadmierna ostrość słuchu, z czym wiąże się nadwrażliwość na dźwięk.

Najłagodniejszym upośledzeniem słuchu jest niedosłuch. „Niedosłuchem nazywamy pogorszenie zdolności słyszenia dźwięków. W praktyce używa się również terminu obniżenia czułości słuchu”⁹. Wyróżniamy cztery stopnie upośledzenia słuchu. Czym głębszy stopień tym mniej dana osoba słyszy. Na przykład, osoba z lekkim niedosłuchem nie usłyszy rozmowy szeptem, a osoba z głębokim upośledzeniem słuchu lub głuchotą usłyszeć może tylko krzyk, lub nie usłyszy nic. Wspomniałem wcześniej, że słuch może zostać uszkodzony w różnych fazach życia i na różnych odcinkach aparatu słuchu. „biorąc pod uwagę miejsce uszkodzenia układu słuchowego, wyróżnia się cztery podstawowe rodzaje niedosłuchów: przewodzeniowy, odbiorczy, mieszany i centralny”¹⁰. Warto zauważyć jeszcze na koniec, że niedosłuch występuje także naturalnie i związany jest z procesem starzenia się.

Poświęćmy jeszcze krótką chwilę, na przedstawienie procesu rozwoju słuchu muzycznego. Rozwija się on już w procesie prenatalnym, a dokładnie w 25 tygodniu ciąży.

⁷ W.Twardosz (red), *Wielka Encyklopedia Zdrowia tom IX*, Wydawnictwo Horyzont, Wągrowiec 2006, s. 290.

⁸ W.Twardosz (red), op. cit., s. 290.

⁹ W.Twardosz (red), op. cit., s. 291.

¹⁰ W.Twardosz (red), op. cit., s. 291.

Dowodem na to jest uspokajanie się dziecka w brzuchu matki, gdy słyszy jej głos. Szeroko także zakrojone są badania na temat wpływu muzyki Mozarta na rozwój dziecka. Ponoć dzieci, których matki słuchały w czasie ciąży muzyki słynnego klasyka, rozwijają się lepiej. „Noworodek z łatwością słyszy dźwięki w zakresie wysokości i głośności typowej dla głosu ludzkiego; mniej więcej lokalizuje przedmioty na podstawie wydawanego przez nie dźwięku i rozróżnia pewne pojedyncze głosy, a w szczególności głos matki”¹¹. Sam słuch muzyczny rozwija się zatem od okresu prenatalnego, ale głównie od pierwszych dni życia do mniej więcej ósmego roku życia i jest to okres kiedy możemy go ukształtować. Jediną przeszkodą na tej drodze są wspomniane wcześniej wady słuchu bądź bardzo rzadkie przypadki amuzji. Jahudi Menuhin wielki wirtuoz i pedagog powiedział kiedyś, że na sukces w dziedzinie muzyki składa się w jednym procencie talent, a w pozostałych dziewięćdziesięciu dziewięciu ćwiczenie. Ważne jest, aby proces ćwiczenia słuchu rozpocząć od najmłodszych lat. Śpiewajmy dzieciom w domu, bowiem głos rodziców jest przyjazny dziecku i łatwiej przyswajalny, lub puszczajmy dzieciom muzykę, ale niezbyt głośną, aby nie uszkodzić słuchu.

Pracując na co dzień w szkole obserwuję całą masę dzieci, które nie potrafią czysto lub poprawnie rytmicznie zaśpiewać stosunkowo prostej piosenki. Z czego to wynika? Dawniej gdy nie było komputerów, Internetu, telewizji czy radia ludzie śpiewali przy wykonywaniu różnych czynności, dzieci przysłuchiwały się tym śpiewom, same się do nich przyłączały

i w ten sposób kształtowały swój słuch. Dzisiaj śpiewa się coraz mniej. Muzyka, którą proponują nam media jest hałaśliwa i często oparta tylko na rytmie, bez wyraźnej melodii i dbałości o pozostałe elementy dzieła muzycznego. Także brak fachowo prowadzonych lekcji muzyki na etapie wczesnej edukacji szkolnej nie sprzyja procesowi rozwoju słuchu muzycznego. Jest to okres kiedy najwięcej w tej dziedzinie można osiągnąć, a tymczasem w szkołach lekcje muzyki prowadzone przez specjalistów – muzyków zaczynają się zazwyczaj dopiero w klasie IV, a na etapie nauczania zintegrowanego, czy przedszkolnego nauczyciele bardzo często są w tej kwestii nieprzygotowani i nieuświadomieni. Nic więc dziwnego,

że efekty takiego stanu rzeczy są widoczne w późniejszym okresie edukacyjnym. A przecież muzyka ma tak ogromny wpływ na wiele sfer naszego życia, w tym na rozwój nie tylko

¹¹ H.Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004, s. 267

fizyczny ale i psychiczny człowieka - pozostaje więc mieć nadzieję, na lepsze jutro w tym aspekcie.

Biorąc pod uwagę wspomniany problem prawidłowego rozwoju słuchu muzycznego, u dzieci i młodzieży, a także próbując zgłębić ich preferencje muzyczne, w roku 2015 napisałem pracę w której przedstawiłem wyniki badań przeprowadzonych wśród uczniów szkoły, w której pracuję. W roku 2022 ponowiłem badania, na potrzeby tej publikacji i pragnę zaprezentować ich wyniki.

Metodologia badań i prezentacja narzędzia badawczego.

Poświęćmy jeszcze kilka słów metodologii badań w niniejszej publikacji. Główny problem badawczy brzmi: Jakie są preferencje muzyczne dzieci w klasach IV-VIII Szkoły Podstawowej w Szemudzie? Problemy szczegółowe: Czy dzieci słuchają muzyki? Gdzie jej słuchają? Jakie style muzyczne są popularne wśród dzieci? Z jakich form słuchania muzyki poza domem korzystają dzieci?

W celu odpowiedzi na te pytania wśród uczniów przeprowadzone zostały badania ankietowe składające się z kilku pytań zamkniętych i jednego otwartego, a mianowicie: Pytanie pierwsze dotyczyło płci ankietowanych, a drugie ich wieku. Kolejne pytania to: „Czy lubisz słuchać muzyki?”, „Czy słucha się muzyki u Ciebie w domu?”, „Czy korzystasz z form słuchania muzyki poza domem, jeśli tak to jakich?”, „Jaki rodzaj muzyki lubisz najbardziej?”, „Czy słuchasz muzyki klasycznej (poważnej)?”, „Jak często słuchasz muzyki w domu?”, „Z jakich form słuchania muzyki korzystasz najczęściej?”. Ostatnie pytanie brzmiało: „Opisz własnymi słowami dlaczego lubisz słuchać wybranego gatunku muzycznego i co daje Ci słuchanie muzyki?”.

Badania w formie ankiety przeprowadzono na grupie 267 uczniów Szkoły Podstawowej w Szemudzie z klas IV-VIII, w tym na 138 chłopcach i 129 dziewczętach. Dotyczyła ona preferencji muzycznych. Wiek badanych uczniów mieścił się w przedziale między 8, a 14 rokiem życia.

Opis wyników badań.

Szkoła Podstawowa w Szemudzie, to jedna z większych szkół na terenie Gminy Szemud. Jest to jednak w dużej mierze gmina rolnicza, niezbyt dobrze skomunikowana

z Trójmiastem, jednak z coraz większą liczbą mieszkańców wcześniej mieszkających w dużych miastach, takich jak Gdynia, czy Gdańsk.

Pierwsze pytania podjęły następującą tematykę: „Czy dzieci lubią słuchać muzykę, czy słucha się muzykę w ich domach i jak często to robią?”. Zdecydowana większość uczniów,

bo aż 98% odpowiedziała, że lubi słuchać muzyki. U niewiele mniejszej liczby badanych, bo u 96%, słucha się muzyki w domu, a aż 83% robi to codziennie, lub przy każdej możliwej okazji. Świadczy to o tym, że muzyka nadal spełnia ważną rolę w naszym życiu.

Ciekawa okazała się też odpowiedź na pytanie z jakich form słuchania muzyki korzystają poza domem. Bardzo wielu uczniów słucha muzyki w słuchawkach, bo aż 55% badanych. Duża liczba uczniów, bo 26% odpowiedziała, że nie korzysta z form słuchania muzyki poza domem. Możliwe, że jest to uwarunkowane miejscem zamieszkania i brakiem dostępu do takich form słuchania muzyki jak: opera, filharmonia, koncerty w klubach i inne.

Ciekawym było pytanie dotyczące ulubionego stylu muzycznego. Tutaj okazało się, że najpopularniejszym wśród młodzieży jest pop (43%), zaraz za nim uplasował się hip-hop (41%), a na trzeciej pozycji RAP (21%). Są to wyniki bardzo zbliżone do tych przeprowadzonych przez Narodowe Centrum Kultury, gdyż badani przez mnie uczniowie wskazali trzy najpopularniejsze wśród nich style, takie same jak w badaniach NCK z których wynika że na pierwszej pozycji znajdują się style rap i hip-hop (25% w pierwszym wskazaniu), a na drugim miejscu znalazł się pop (23% w pierwszym wskazaniu). W moich badaniach jak widać na pierwszej pozycji znalazł się pop, a dalej hip-hop i rap, ale nadal są to trzy najchętniej słuchane przez młodzież style muzyczne.

Z przeprowadzonego badania wynika, że uczniowie w większości przypadków nie słuchają muzyki poważnej poza szkołą. Takiej odpowiedzi udzieliło, aż 73% badanych. Myślę, że jest to także uwarunkowane środowiskiem w jakim dzieci się wychowują. Mało prawdopodobnym wydaje się, aby rodzice o niższym wykształceniu (których jest zdecydowana większość) sami słuchali muzyki klasycznej.

Ciekawym okazało się także zjawisko jakim jest niekorzystanie z płyt CD. Tylko nieliczni uczniowie wciąż słuchają muzyki z płyt. Głównym środkiem z którego korzystają uczniowie jest Internet (91%). Daleko z nim pozostaje telewizja (18%), oraz radio (15%). Czyżby płyty CD właśnie przechodziły do historii, tak jak wcześniej kasety magnetofonowe?

W ostatnim punkcie ankiety uczniowie mieli opisać dlaczego lubią słuchać muzyki i co im to daje. Najczęściej pojawiającymi się odpowiedziami było: „muzyka mnie uspokaja, relaksuje, pozwala odpocząć”(33%), „sprawia przyjemność, daje radość, chęć do życia, czyni

szczęśliwym, daje energię, poprawia humor i nastrój (24%), podobnie „bo po prostu lubię i mi się podoba” (24%).

Wnioski z badań.

Z przeprowadzonego badania jednoznacznie wyłania się obraz dzieci i młodzieży zainteresowanej muzyką jako medium, jednoznacznie wskazujących, że jest ona dla nich ważna i potrzebna (tylko 1% chłopców i 0,5 % dziewczynek stwierdziło że nie lubi słuchać muzyki!). Porównując przeprowadzone przeze mnie badania z tymi z roku 2015 nie da się w większości przypadków zaobserwować większych zmian. Zarówno wtedy jak i dzisiaj wyraźnie widać, że dzieci lubią słuchać muzyki (odpowiedzi „tak”: 2015 – 96,7% / 2022 – 98%). Podobnie ma się sprawa ze słuchaniem muzyki w domu: (odpowiedzi „tak”: 2015 – 96,7 / 2022 – 96%). Jeśli chodzi o ulubione style muzyczne pojawiają się drobne różnice. Nadal na pierwszym miejscu utrzymuje się hip-hop i pop, jednak rap w roku 2015 został zdecydowanie wyprzedzony przez disco-polo. (pop: 2015 – 49,2% / 2022 – 43 %, hip-hop: 2015 – 49% / 2022 – 41%, rap: 2015 – 4,9% / 2022 – 21%, disco polo: 2015 – 32,8% / 2022 – 18%).

Jeśli chodzi o słuchanie muzyki klasycznej wyniki badań nie uległy większej zmianie. W roku 2015 nie słuchało jej 75,4% badanych, w roku 2022 jest to 73%. Podobnie ma się sprawa z częstotliwością słuchania muzyki. Codziennie i gdy tylko jest to możliwe słuchało muzyki w roku 2015, 68% badanych, a w roku 2022 jest to 64,5%.

Najciekawsze zmiany widać w pytaniu dotyczącym form słuchania muzyki. Wyraźnie widać spadek znaczenia telewizji i radia na rzecz Internetu, oraz wycofywanie z użycia płyt CD. Muzyki w telewizji słuchało w roku 2015 – 32,8% badanych, w roku 2022 natomiast tylko 18%. Z radia w roku 2015 korzystało 34,4% badanych, w roku 2022 tylko 15%. Z płyt CD w roku 2015 słuchało muzyki 30% uczniów, dzisiaj jest to zaledwie 6%. Internet natomiast odnotował ogromny wzrost. W roku 2015 muzyki słuchało z jego użyciem 57,4% uczniów, a w roku 2022 jest to już 91%.

Myślę, że ogromną rolę w kształtowaniu gustu muzycznego, uwrażliwianiu dzieci na sztukę, odgrywają tutaj nauczyciele muzyki. Lekcja muzyki jest często jedynym miejscem, gdzie dzieci mogą usłyszeć dzieła wielkich kompozytorów. Pytanie jak zachęcić dzieci do ich słuchania? W jaki sposób poprowadzić lekcję, aby dzieci same wracały do słuchania muzyki artystycznie wartościowej? To pytania na osobną publikację.

Bibliografia

- Becker T., *Preferencje muzyczne dzieci w klasach IV-VI Szkoły Podstawowej na przykładzie Szkoły Podstawowej w Szemudzie*, Gdańsk
- Bee H., *Psychologia rozwoju człowieka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004..
- Ilg F.L., Amest L.B., Baker S.M., *“Rozwój psychiczny dziecka od 0 do 10 lat”*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006.
- Różniatowski T. (red), *Mała Encyklopedia Medycyny*, PWN, Warszawa 1979.
- Twardosz W.(red), *Wielka Encyklopedia Zdrowia tom IX*, Wydawnictwo Horyzont, Wągrowiec 2006.
- Zimbardo P.G., *Psychologia i życie*, PWN, Warszawa 2005.
- Żebrowska M. (red), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1977.
- <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1046822%2Cpreferencje-muzyczne-polakow-muzyke-powazna-najbardziej-lubia-kierownicy> z dnia 27.01.2022.
- <http://wyrzykowska.net/stratyfikacja-gustow-muzycznych-w-polsce-relacja-z-konferencji/> z dnia 27.01.2022.
- <https://www.nck.pl/badania/aktualnosci/preferencje-muzyczne-nastolatkow> z dnia 27.01.2022.

Tomasz Dawid Becker

Gdańsk 2022